

osobnosti, ako ukazuje autor, sa však môže stať aj atrofia niektorého jej komponentu. Všestranne a harmonicky rozvinutá osobnosť je nový typ osobnosti, ktorý bude schopné vytvoriť len budúce komunistické zriadenie. Predpoklady pre vytvorenie tohto nového typu sa formujú už dnes v socialistickej spoločnosti.

Nastolením základných filozoficko-antropologických problémov a pokusom o ich svojbytné riešenie Kaganova monografia významne prispieva k naplneniu marxistického učenia o človeku ďalším konkrétnym obsahom. Jej význam vidíme predovšetkým v tom, že núti zamyslieť sa, hľadať odpovede na zložité a teoreticky závažné otázky. Sám autor sa usiluje zaujať stanovisko k viacerým diskutabilným, málo rozpracovaným problémom, alebo nastoliť celkom

nové problémy. Na niektoré z nich sme upozornili. Keďže viaceré v knihe nastolené problémy nemožno jednoznačne filozoficky doriešiť ani pri všestrannom využití konkrétnych poznatkov iných vedných odborov, nemohli byť vyriešené ani v tejto práci. Spôsob, ako ich autor nastolil, ako aj mnohé jeho postrehy sú však podnetom pre ďalšie bádanie.

Autorov výklad sa vyznačuje erudovanosťou, vecnosťou, je kultivovaný a v polemike korektný. Myšlienkové bohatstvo knihy si zaslúži podrobnejšie štúdium. Túto možnosť poskytne širokému okruhu našich čitateľov vydavateľstvo Pravda vydáním slovenského prekladu Kaganovej knihy v budúcom roku.

Raisa Kopsová

FILOZOFIA, KYBERNETIKA A RIADENIE SPOLOČNOSTI

V. G. AFANASIEV, *Socialnája informacija i upravlenie obščestvom*, Moskva 1975

Kybernetika (ako aj teória informácií, počítačacia technika) sa stala realitou, ktorá vyžaduje čo najplnšie využitie. Zasahuje do metodológie, do otázok teórie poznania, ako aj do oblasti riadenia výskumov, výroby a najnovšie najmä do spoločenských procesov. Keďže tvorí iba pomocnú vedu a nie samostatný univerzálny systém, je potrebné vysvetliť oblasť jej pôsobenia na základe širších zákonitostí, ktoré objavuje filozofia marxizmu-leninizmu, dialektický a historický materializmus. Využívanie kybernetiky iba pre prírodné vedy a techniku je za nami. Sme svedkami jej prenikania do spoločenských vied a do riadenia spoločenských procesov.

Od rozvíjania dôkladného špeciálnovedného výskumu k filozofickému výskumu a od zabezpečovania funkcií riadenia spoločnosti k analýze jeho charakteru ako informačného systému na báze sociálnej determinácie významne posúva danú problematiku sovietsky autor, filozof V. G. Afanasiev. Vo svojej najnovšej knihe,

ktorá voľne nadväzuje na knihu vydanú u nás (V. G. Afanasiev, *Vedecké riadenie spoločnosti*, Pravda 1975), podrobne rozoberá práve otázku sociálnej informácie. Autorov prínos je značný, lebo analyzuje a pomáha frontálnemu zapojeniu nových vedeckých metód a novej počítačovej techniky do spoločenskovedného teoretického poznania aj riadenia spoločenskej praxe. Ako vyplýva z jeho skúmaní, práve v socializme sa môže kybernetika úspešne využívať na zlepšenie života celej spoločnosti.

V knihe autor načrtáva spoločenské a vedecké súvislosti sociálnej informácie, v ktorých sa rozvíja jej vymedzenie, obsah aj praktická náplň.

Prvé časti *O pojme informácie, podstata a základné zvláštnosti sociálnej informácie, Druhy sociálnej informácie* uvádzajú do problematiky, špeciálne vymedzujú podstatu a osobitosti sociálnej informácie. Postupuje sa v nich od formálneho, syntaktického prístupu k odhaleniu obsa-

hu, zmyslu a hodnoty informácie, od kvantitatívnej ku kvalitatívnej analýze. Autor zdôrazňuje oproti často sa vyskytujúcemu chápaniu informácie v buržoáznej vede, že „objektivismus“ v zmysle spoločenskej a sociálnej nestrannosti neobstojí, lebo sociálna informácia konkrétne slúži subjektívnym cieľom, záujmom a potrebám, ktoré sú objektívne pravdivé len dovtedy, kým vyjadrujú spoločenský progres. Od vymedzenia matematickými charakteristikami či energiou, ktoré sú zachytením čiastkových stránok, musí sa prejsť k podstate informácie, ktorej zmysel sa odhaľuje v rámci dialektickomaterialistickej teórie odrazu. Podľa nej sa informácia definuje ako „odrazená rôznorodosť, ako rôznorodosť, ktorú odrážajúci objekt obsahuje o odrážanom“. (A. P. Ursul, *Informacija*, Moskva 1973, s. 153.) Informácia nie je iba poznanie, ale poznanie užitočné pre systém, má výberový, selektívny charakter. Je výsledkom odrazu, no len takým, ktorý „sa používa na orientáciu, na aktívne pôsobenie, na riadenie, t. j. s cieľom zachovať kvalitatívnu špecifiku, zdokonaľovanie a rozvoj systému“. (V. G. Afanasiev, *Sociálna informacija i upravljenje obšestvom*, Moskva 1975, s. 33.)

Vymedzenie sociálnej informácie — tvrdí autor — sa nezaobíde bez historického materializmu, hlbšej sociálnej, historicko-spoločenskej analýzy, bez určenia úlohy v spoločnosti a metodologického použitia.

V širšom zmysle je podľa neho sociálna každá informácia, ktorá obieha v spoločnosti, v úzkom zmysle informácia odrážajúca vzájomné vzťahy ľudí. Nepriamo je sociálna napr. technická informácia využívaná v záujme istej triedy, priama je vždy triedne, spoločensko-politicky určená ideologická informácia. Afanasiev všestranne kritizuje buržoázne teórie o „nadtriednom“, „všeobecnom“, „objektívnom“ charaktere, aj psychologizáciu o „subjektívnom“ (v zmysle subjektivistického) charaktere každej informácie. Podľa neho má sociálna informácia objektívne, spoločensky determinované určenie, ktoré vyplýva

z postavenia subjektu v systéme spoločenských vzťahov.

V časti *Podstata a základné zvláštnosti sociálnej informácie* hovorí z hľadiska „vyššieho“ typu informácie u človeka o základnom, biologickom, tzv. genetickom type informácie a najvyššom, najzložitejšom stupni — o sociálnej informácii. Genetická informácia dáva dedičné predpoklady, sociálna informácia je výsledkom vývojového stupňa spoločnosti, ktorý si musí každé pokolenie znova osvojiť. Dôležité je autorovo rozdelenie sociálnej informácie na „sociálne dedičstvo“ spredmetnené v nástrojoch práce a v „druhej prírode, kultúre, umeleckých dielach“, a na tzv. „za života získanú“ informáciu, ktorá určuje osobnostný charakter myslenia a správania konkrétneho človeka. Sociálna informácia vzniká osvojením nazhromaždeného poznania selektívnym a určitým systémovým či koncepcným spôsobom, ako aj v bezprostrednom kontakte človeka s prírodou a sociálnym prostredím. Ako výsledok procesu odrazu skutočnosti vo vedomí je ideálna, hoci má materiálneho nositeľa, znak, napr. slovo. Špeciálnym druhom je informácia o informácii, ktorá umožňuje „sebauvedomenie“, lepšiu organizáciu, usporiadanie informačných procesov.

V tretej časti sa autor zaoberá rôznymi typmi možnej klasifikácie informácií, a to podľa rôznych kritérií, napr. na základe zdroja, charakteru použitia, charakteru toho, o čom svedčí a pod. Dôležitou sa javí predovšetkým pri riadení spoločnosti upotrebitelná informácia o „skutočnom“ (nastojasčem), rozdeľovaná na viaceré podskupiny informácií, napr. aj podľa zdroja (ekonomická, politická, vedeckotechnická).

Vo štvrtej časti práce sa bližšie rozoberajú zdroje sociálnej informácie. Významným zdrojom je napr. veda ako celok, najmä spoločenské vedy a marxizmus-leninizmus. Praví revizionisti popierajú úlohu spoločenských vied pri riadení spoločnosti ako nežiadúci „scientizmus“, kým napr. maoisti nahrádzajú teoretické poznanie voluntarizmom. Autor proti nim

stavia, historický materializmus, marxistickú sociológiu, ktorých zovšeobecnená informácia slúži politike, dôležitým rozhodnutiam socialistickej spoločnosti. Pomoc poskytuje v súčasnosti rozvíjaná metóda systémového prístupu. V buržoáznej sociológii sa používa jednostranne a odtrhne od sociálno-triednych kontextov.

Piatá a šiesta časť, *Úloha informácie v riadení spoločnosti a Informácia a rozhodnutie*, zaoberajú sa problémami zapojenia informácie do riadiacich procesov spoločnosti, zlepšením fungovania riadiaceho systému, využitím informácie na sociálnu reguláciu aj rozhodnutia. Dôležité je využitie na modelovanie rôznych spoločenských problémových situácií a predvídanie budúcných výsledkov.

V siedmej a ôsmej časti sa autor zaoberá priamo, otázkami informačného systému. Na jednej strane ide o teoretické otázky o podstate, elementoch systému informácií, o predmete, prostriedkoch informačnej práce a pod., ako aj o praktické otázky využitia počítačov na racionalizáciu a automatizáciu, či otázky o ďalších perspektívach, o dôležitosti plnej organizácie informácií nielen v jednotlivých sektoroch, ale aj v celoštátnych, ba i medzinárodných meradlách, o potrebe jednotných jazykov počítačov atď.

Afanasiev poukazuje aj na to, že pre súčasný stav vedy a filozofického poznania je dôležitý tzv. „informačný“, pravdepodobnostný štýl myslenia, riadenia spoločenských procesov, pôsobenia proti „entropijným“ procesom, od neusporiadanosti k stále väčšej organizovanosti. Dôležitými pomocníkmi sú elektrónkové počítačové stroje, EPS, ktorých použitie prináša aj množstvo nových teoretických problémov. Vzniká sociálna kybernetika ako špeciálna veda o výskume kvantitatívnych, formálnologických a technických stránok práce so sociálnou informáciou. Je možné ju využiť na teoretickom základe marxizmu-leninizmu, skutočného vedeckého poznania o riadení spoločenských procesov za socializ-

mu, o jeho triednom princípe, demokratickom centralizme atď.

V deviatej časti knihy *Informácia, človek, kompjuter* sa hovorí o často diskutovanom a najmä na Západe aj problematickom vývoji počítačových strojov a o vzťahu človeka k nim. V otázkach systému týchto vzťahov „človek — kompjuter“ autor kritizuje zveličovanie negatívnych stránok automatizácie a kybernetizácie, keď sa hodnotia bez ohľadu na spoločenský systém, netriedne. Prejavujú sa vo forme hrozby civilizácie iba v podmienkach kapitalizmu ako nepriateľstvo medzinárodného pokroku či triedny útlak. Ďalej autor vyvracia aj nesprávne predstavy o „integrálnom intelekté“ človeka a stroja ako úplne nerovnocenných partnerov tohto vzťahu. Stroj nemôže byť — podľa neho — tvorivý v ľudskom zmysle a je vždy v konečnom dôsledku odkázaný na človeka. Vieme však, že pomáha človeku rozvíjať jeho skutočne tvorivé sily, oslobodzuje prácu od rutinovanej, mechanickej, netvorivej činnosti. Autor podotýka: „Rezervy človeka aj stroja sú iste nevyčerpatelné. Hľadať tieto rezervy, využívať ich v najväčšej možnej miere — taká je úloha“ (s. 325).

V desiatej časti autor uvádza, ako sa v inštitútoch a ústavoch ZSSR zvýšila efektivita vedeckej práce v dôsledku zlepšenia organizácie a poskytovania informácií napr. o súčasných vedeckotechnických javoch a výskumoch.

Jedenásta časť nás uvádza do problematiky sociálnej informácie ako špecializovanej politickej informácie. Je to bohato diferencovaná časť, v ktorej sa nachádzajú rôzne podsystemy informácií v závislosti od druhu *politických vzťahov* — napríklad medzi triedami, národmi, štátmi atď. Politická informácia nemožno oddeliť v socialistickej spoločnosti, od toho, že v nej „stále dôležitejšiu úlohu hrá vedomá, subjektívna, vedecko-teoretická strana politiky, osvetľujúca cestu a usmerňujúca k danému cieľu objektívny pohyb celej politickej sfé-

ry života spoločnosti, a navyše — všetkých sfér spoločenského života” (s. 358).

V rámci práce nemôže autor neupozorňovať na jav osvojovania na hranici gnozeologicko-psychologického a gnozeologicko-sociologického prístupu. Sociálna informácia tak predpokladá na báze genetických, vrodenných vlastností jej osvojenie človekom v procese socializácie, a tým osvojenie v nej stelesnenej skúsenosti, poznania predošlých pokolení. Prebieha cez „vnútro“ človeka, v procese, ktorý by sme mohli pripodobniť určitej interiorizácii vonkajšej sociálnej informácie, ktorá však existuje aj ako objektívny činiteľ spoločnosti a spoločenský vzťah a ktorá vytvára z individua človeka člena spoločnosti. Autor uvádza, ako si človek cez sociálnu informáciu osvojuje sociálnu úlohu, práva a povinnosti. Riadenie má za úlohu zabezpečiť, aby sa táto úloha mohla chápať ako vlastná, osobná záležitosť. Proces *osvojovania* Afanasiev vykladá ako prijatie, asimiláciu človekom

predpísanej normatívnej informácie, určujúcej parametre, v ktorých človek pôsobí v práci aj v živote, varianty správania sa človeka, aj slobodu jeho výberu z množstva označených alternatív. Prostriedky osvojovania vystupujú ako informačné procesy, či už ide o vzdelanie, výchovu či prax. Osobnostné kvality, anatomicko-fyziologické a psychické osobitosti vnášajú do procesu osvojovania sociálnych kvalít svoje nuansy, hrajú istú úlohu pri formovaní danej ľudskej individuality. Avšak rozhodujúcu úlohu hrá sociálna informácia, prijatá človekom od druhých ľudí (súčasných aj minulých pokolení), alebo získaná ním samým ako výsledok vlastnej skúsenosti.

Kniha V. G. Afanasieva zasvätené slúži najmä metodologickému zavádzaniu nových prvkov z kybernetiky do spoločenských vied a ich príslušnému teoretickému osvetleniu.

Vladimír Andříšek